

Kansalaiset mediaa oppimassa – media kansalaisilta oppimassa

Oppimisen näkökulma kansalaislähtöisiin mediahankkeisiin

PAULIINA LEHTONEN & LAURA RUUSUNOKSA

Kansalaislähtöisten mediahankkeiden tarkoituksena on tuottaa sellaista julkista keskustelua, joka innostaisi kansalaisia ottamaan osaa julkiseen elämään ja vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Suomalaisissa mediataloissa on runsaan kymmenen vuoden aikana viritelty erilaisia kansalaisjournalismihankkeita ja nimetty sellaiseen jopa oma toimittaja. Lisäksi yliopistotutkijoiden johdolla on Tampereella toteutettu erilaisia verkkovaikuttamiseen liittyviä projekteja. Alustavat tutkimustulokset osoittavat, että sanomalehtien hankkeissa kansalaisia selkeämässä oppijan asemassa ovat olleet toimittajat itse. Verkkohankkeissa sen sijaan on havaittu myös osallistujien julkisen toimintakyvyn kasvua.

Tarkastelemme tässä artikkelissa median roolia aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamisessa. Katsoimme aihetta journalismin tutkimuksen sekä verkkoviestinnän tutkimuksen näkökulmista. Pohdimme tekstissä, onko media toiminut kasvattajan roolissa erityyppisissä kansalaislähtöisissä mediahankkeissa, joissa olemme olleet mukana Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön tutkijoina. Pohdimme siis yhtäältä median roolia kasvattajana ja toisaalta kansalaisen roolia oppijana. Aineistomme pohjautuu tutkimushaastatteluihin ja havaintoihin sekä toiminnallisiin tapaustutkimuksiin.

Tarkastelemamme mediahankkeet ovat rakentuneet *kansalaislähtöisen journalismin* ja *kansalaislähtöisen verkkovaikuttamisen* pohjalle. Kansalaislähtöistä journalismia esittelemme tamperelaisen Aamulehden ja heinolalaisen Itä-Hämelehdessä esimerkkien avulla. Verkkovaikuttamista pohdimme kahden tampereläishankkeen, Mansetori-portaalin ja Tesoman asukasraati -kokeilun kautta.

Esittelemme aluksi lyhyesti hankkeiden taustaa ja käsittelemme sitten ensin sanomalehdissä

toteutettuja käytäntöjä ja sen jälkeen verkkohankkeita. Näissä hankkeissa toimimisen ja niitä saatujen tutkimustulosten valossa pohdimme, voisiko median roolin kansalaislähtöisissä mediahankkeissa nähdä kasvattajan roolina. Arvioimme myös, millainen on mediahankkeisiin osallistuvien kansalaisten asema ja mahdollisuudet oppijoina ja mitä kansalaislähtöiset hankkeet voivat osallistujille opettaa.¹

Kansalaisjournalismin ideat Amerikasta Suomeen

Kansalaisjournalismi on termi, joka on tullut tutuksi suomalaiselle toimittajakunnalle pikku hiljaa 1990-luvun puolivälin jälkeen. Kansalaisjournalismilla tarkoitetaan sellaista journalismia, jossa otetaan lähtökohdaksi kansalaiset, heidän arkinen elämänsä ja tiedontarpeensa. Kansalaisjournalismissa tavalliset ihmiset otetaan mukaan journalismiin jo siinä vaiheessa, kun juttuaiheita ideoidaan, näkökulmia määritellään ja haastateltavia etsitään. Kansalaisjournalismi on siis tavallaan vastakohta niin sanotulle eliittijournalismil-

Pauliina Lehtonen

Laura Ruusunoksa

le, jonka sisällöt ja esitystavat määräytyvät talouden, politiikan ja hallinnon eliittilähteiden asettamista lähtökohdista.

Kansalaisjournalismi – eli *public journalism* tai *civic journalism* – on alkujaan amerikkalainen ajatus. Journalistinen uudistusliike syntyi Yhdysvalloissa 80-luvun lopulla havainnosta, jonka mukaan kansalaiset ja journalismi ovat ajautuneet liian kauaksi toisistaan (ks. esim. Rosen 1999). Amerikkalaisten toimittajien ja tutkijoiden mukaan esimerkiksi vaalien uutisointi keskittyi pelkästään siihen, kuka milloinkin oli johdossa, ja

median koettiin olevan liiaksi kampanjatoimistojen ohjailtavissa. Tämä kritiikki synnytti Yhdysvalloissa liikkeen, joka on sittemmin laajentunut ja kantautunut myös Suomeen asti.

Suomalaisissa toimituksissa on 90-luvun lopulta lähtien pohdittu, voisiko journalismin työkäytäntöjä kehittämällä päästää kansalaiset määrittelemään julkisen keskustelun aiheita ja päästää heidät myös entistä paremmin keskustelemaan näistä aiheista mediassa.

Kansalaisjournalismin tarkoituksena on tuottaa sellaista julkista keskustelua, joka ei tukahduttaisi kansalaistoimintaa ja aiheuttaisi passiivisuutta, vaan pikemminkin innostaisi kansalaisia ottamaan osaa julkiseen elämään ja vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Suomalaisissa mediataloissa on runsaan kymmenen vuoden aikana viritelty useita erilaisia kansalaisjournalismihankkeita (ks. esim. Heikkilä 2001; Ahva 2003), joissa on esimerkiksi koottu kansalaisraateja toimitustyön tueksi tai kehitetty muita vuorovaikutteisia jutuntekotasapojia.

Verkko osallistumisen välineeksi

Kansalaislähtöinen verkkovaiuttaminen käynnistyi Suomessa 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa, kun uuden viestintätekniikan ja erityisesti internetin käyttö yleisty. Tällöin erilaiset verkkohankkeet saivat tukea hallinnolta ja useita tutkimus- ja kehittämissuhteita oli käynnissä (esimerkiksi Kotikatu-hanke Helsingissä, Oppiva Ylä-Karjala-hanke Joensuussa ja Mansetori-hanke Tampereella). Tänä ajankohtana tietoyhteiskunnan ja kansalaislähtöisen julkisuuden tila alkoi ensi kertaa muotoutua.

Samaan ajankohtaan sijoittui myös kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksiin ja muotoihin liittyviä muutoksia ja uudistuksia, kuten uusi maankäyttö- ja rakennuslaki. Lakimuutosten yhteydessä kansalaisten osallistumisesta maankäytön suunnitteluun alettiin puhua julkisesti enemmän. Viestintätekniikasta toivottiin uudenlaista osallistumisen välinettä, joka saisi kansalaiset osallistumaan aktiivisemmin. Osallistumismahdollisuuksien parantaminen liittyi keskusteluun kansalaisten passivoitumisesta, äänestysinnon vähenemisestä ja kiinnostuksen puutteesta politiikkaan.

Internet on nähty välineeksi, joka tarjoaa kansalaisille mahdollisuuden nostaa julkiseen keskusteluun sellaisia ääniä, jotka helposti jäivät valtamediassa marginaaliin (ks. Gillmor 2004). Kansalaislähtöiset verkkoprojektit (ks. esim. Sirkunen & Kotilainen 2004; Bäcklund 2003; Heinenon ym. 2000) ovat osaltaan pyrkinet edistämään kansalaisten osallistumismahdollisuuksia ja tukemaan kansalaisten muokkaamia vaihtoehtoisia mediasisältöjä.

Kansalaislähtöisyys Aamulehdessä ja Itä-Hämeessä

Tampereella ilmestyvässä Aamulehdessä on toteutettu jo melko pitkään kansalaislähtöisyyden periaatetta, joka on saanut vaikutteita kansalaisjournalismin perusajatuksista. Aamulehdessä kansalaisjournalismia on muokattu suuntaan, jossa on korostettu keskustelun ja vuorovaikutuksen merkitystä julkisuudelle. Lehti on järjestänyt useita keskustelutilaisuuksia, joissa esimerkiksi äänestäjät ja vaaliehdokkaat ovat päässeet kohtaamaan toisiaan. Keskustelujen pohjalta on tehty juttuja lehteen ja koetettu hakea tuttuihin asioihin uusia ja kansalaisille merkittäviä näkökul-

mia. Kansalaiset ovat toimineet näin journalismin resurssina tuottamalla materiaalia lehtijuttuihin omilla kysymyksillään ja näkökulmillaan. Samalla journalismi on toiminut resurssina kansalaisille tarjoamalla foorumin julkiselle keskustelulle. Aamulehdessä on myös toteutettu esimerkiksi juttusarjoja, joissa tavallisten pirkanmaalaisten kanssa on lähdetty haastattelemaan ministereitä Helsinkiin.

Toisen näkökulman kansalaislähtöiseen sanomalehtijournalismiin tarjoaa Heinolassa ilmestyvän paikallisen Itä-Häme-lehden tapa soveltaa kansalaisjournalismia ideoita. Itä-Hämeessä toimii Suomen ensimmäinen toimittaja, jonka varsinaisen työnimike on *kansalaistoimittaja*. Kansalaistoimittaja on työskennellyt lehdessä kevästä 2004 alkaen. Hänen tehtävänä on toimia linkkinä tavallisten heinolalaisten ja lehden välillä sekä kirjoittaa juttuja, jotka nousevat esille kansalaisten arjesta. Kansalaistoimittaja on myös rohkaissut lukijoita hakemaan kanssaan vastauksia erilaisiin ongelmiin paikallisilta päättäjiltä. Tällä tavoin lehden sivuille on saatu mukaan sellaisia ääniä, jotka muutoin jäisivät kuulumatta. Kansalaistoimittaja on kirjoittanut juttuja muun muassa työttömien, maahanmuuttajien ja nuorten näkökulmista.

Sekä Aamulehdessä että Itä-Hämeessä kansalaislähtöisyyden taustalla vaikuttavat ideaalit aktiivisesta kansalaisuudesta ja julkisen keskustelun merkityksestä. On kuitenkin selvää, että näiden ideaalien lisäksi myös taloudellisilla paineilla on ollut vaikutusta. Tavallisten ihmisten näkökulmien mukaan ottamisella on haluttu vedota lukijoihin ja tilaajiin niin, etteivät lehtien levikit pääsisi laskemaan. Markkinalähtöinen ajattelu ja demokraattis-yhteiskunnallinen ajattelu ovat siis kulkeneet käsi kädessä, ja esimerkiksi Aamulehden päätoimittaja summaa, että kansalaislähtöisyyden avulla sanomalehti voi menestyä sekä henkisesti että taloudellisesti.

Kansalaisosallistumista verkossa: Mansetori ja Tesoman asukasraati

Mansetori² on kaikille tamperelaisille avoin kansalaiskeskustelun foorumi ja verkkoportaaali, jonka sisältöjä tuottavat paikalliset asukkaat, yhteisöt ja kansalaisryhmät. Mansetori on syntynyt Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön vuosina 1998–2004 toteuttamissa tutkimusprojekteissa³. Projektien tavoitteena on ollut

luoda julkisen keskustelun tiloja verkkoon ja kehittää paikallisjournalismia, jonka tuottajina toimisivat kansalaiset itse (ks. Sirkkunen & Kotilainen 2004; Heinonen ym. 2000). Mansetorilla on myös haluttu edistää paikallisten asukkaiden ja päätöksentekijöiden välistä vuoropuhelua sekä tuoda uutta viestintä- ja informaatiotekniikkaa tutuksi asukkaille.

Mansetori jakautuu kolmeen osioon: Manseyhteisöihin, Mansefoorumiin ja Mansemedian. Manseyhteisöt-osa koostuu kaupunginosien kotisivuista sekä romaniyhteisön verkkosivusta. Kaupunginosat päivittävät sivujaan itsenäisesti ja saavat Mansetorilta tukea tarvittaessa erilaisiin toiminnan käytäntöihin ja tekniikkaan liittyviin kysymyksiin. Sivujen päivittäjät ja juttujen kirjoittajat tapaavat toisiaan säännöllisesti Mansetorin yhteisen nettitiimin kokouksissa.

Mansefoorumi-osasto suuntautuu selvemmin kansalaiskeskustelun edistämiseen. Sivusto koostuu erilaisista aiheista, joiden on toivottu virittävän keskustelua Mansefoorumin keskustelupalstalla. Teemoja ovat esimerkiksi kestävä kehitys, asuminen, kaavoitus, hyvinvointi ja kuntalaisaktiivisuus. Mansefoorumin toiminta on ollut vahvasti Mansetoriin kytkettyjen tutkimusprojektien tutkijoiden aktiivisuuden varassa. Tutkimusprojektien päätyttyä vuonna 2004 Mansefoorumilla käyty keskustelu on hiljentynyt eikä sivustolle ole enää juurikaan tullut uusia juttuja.

Mansemedian osastolla on selvä journalistinen fokus, ja se toimii kaupunginosien verkkolehdenä. Paikallisten kaupunginosakirjeenvaihtajien juttujen aiheet vaihtelevat asuinalueidensa asioista ja tapahtumista omaan elämään liittyviin teemoihin, kuten kissanpentujen syntymään. Mansemedian onkin ehkäpä Mansetorin onnistunein osa, ja se toimii yhä tutkimusprojektin päätyttyäkin vilkkaasti.

Toinen tässä tekstissä esittelemämme kansalaislähtöinen verkkohanke liittyy myös tutkimusprojektiin, jossa kokeiltiin uuden viestintäteknikan mahdollisuuksia kansalaisten osallistumisen välineenä. Hankkeessa hyödynnettiin verkoteknologian mahdollisuuksia kaupunkisuunnittelussa, esimerkiksi interaktiivisia karttoja. Hankkeessa perustettiin Tampereen Tesoman asuinalueelle oma asukasraati.⁴ Raatityöskentely nivoutui Tampereen kaupungin Lähiöuudistus-hankkeeseen, jonka yhtenä osana laadittiin muun muassa Tesoman yleissuunnitelma alueen kehittämistä varten.

Raati koottiin Tesoman kaupunginosassa vapaaehtoisista asukkaista, jotka olivat kiinnostuneita osallistumaan oman asuinalueensa kehittämiseen. Ryhmä koostui noin 12 henkilöstä, jotka osallistuivat projektiin 1,5 vuoden ajan. Raati kokoontui kaksi kertaa kuukaudessa, minkä lisäksi raatilaiset tekivät erilaisia taustoitoksia ja selvityksiä kokousten pohjaksi. Tavoitteena oli laatia ehdotuksia alueen kehittämistä ja esitellä niitä Tampereen kaupungin virkamiehille.

Osallistava sanomalehtijournalismi kansalaiskasvattajana?

Kansalaisjournalismin puolestapuhujien mukaan demokratialle välttämätön julkinen keskustelu on yhteiskunnassamme heikentynyt. Sen vuoksi journalismin tehtävänä on vahvistaa ja tukea julkista kansalaiskeskustelua, ei vain raportoida tai välittää tietoja siitä, mitä poliittisessa ja hallinnollisessa koneistossa on jo päätetty. Journalismissa on siis eräänlainen kansalaiskasvattajan rooli. Sanomalehden tehtävänä on rohkaista lukijoita astumaan ulos heille perinteisesti asetusta vastaanottajan roolista aktiivisen kansalaisen rooliin.

Aamulehdessä ja Itä-Hämeessä toimittajat mieltävät roolinsa kahtalaisena. Toisaalta he kokevat, että lehden tulee toimia edelleen perinteisessä mielessä tiedonvälittäjänä. Haastateltujen toimittajien mukaan journalismin tehtävänä on tarjota lukijoilleen sellaista raakamateriaalia, joka auttaa heitä hahmottamaan yhteiskuntaa. Toisaalta toimittajat kuitenkin mieltävät, että pelkkä tiedon välittäminen ei enää riitä, vaan median roolina on myös synnyttää julkista keskustelua ja nostaa kansalaisten tärkeiksi kokemia aiheita esiin.

"Ehkä myös olennainen asia, jota olen itse koettanut monessakin aikaisemmassa toiminta-tehtävässä viedä eteenpäin, niin en mä näe median tehtävänä pelkästään niinkun viisauden kaatamisena kannusta, että näin on teidän asiostanne päätetty - - Että sen täytyy olla kahteen suuntaan kulkeva, ja musta tuntuu, että tän alhaalta ylöspäin kulkevan viestin arvo on suuri ja kasvava niinkun medialle, että sellainen journalismi palkitsee myös lukijan, jos se lukija myös samastuu, että hei, tää lehtihän on mun asialla." (uutispäällikkö, Aamulehti)

Journalismin rooli kansalaiskasvattajana ei perustu pelkästään siihen, että media tarjoaisi ja levittäisi tietoa eliitiltä kansalle, vaan siihen, että tietämys ja kokemus levittyisivät monensuuntaisesti. Media aktivoi ihmisiä innostumaan ja kiinnostumaan yhteisistä asioista ja vaikkapa äänestämistä. Esimerkiksi Itä-Hämeen kansalaistoimittaja mainitsi työnsä alkuvaiheessa yhtenä pääodotuksenaan lukijoiden aktivoitumisen. Kahden vuoden aikana toimituksessa on kuitenkin havaittu, että lukijoiden aktivoituminen ei tapahdu automaattisesti ilman lehden panostusta. Lehdessä julkaistavat jutut ja kansalaistoimittajan rohkaisut voivat näyttää esimerkkiä ja antaa pontta kansalaisaktiivisuudelle.

"No siis, mä aattelen sen silleen, että se niinkun aktivoi tavallaan niitä ihmisiä [jotka ovat olleet mukana jutun teossa]. Nyt kun oli tääkin tyyppi, että se on ite tavallaan lähtenyt ajamaan jotain yhtä asiaa [vaarallisen risteuksen korjaamista] ja ottanu yhtyettä muihin. Kyl mä nyt luulen, että se vois niinkun muitakin ihmisiä herättää siihen, vaikka tähän risteysasiaan. Ja joku voi ajatella jostain muusta omasta asiastaan, että ei oo niinkun pakko vaan olla ja niellä vaan että voi niinkun tehdä sille asialle jotain." (kansalaistoimittaja, Itä-Häme)

Hankkeiden taustalla on aktiivisen kansalaisuuden ideaali paljolti siinä mielessä, että näkyvä toiminta on hyvä ja tavoiteltava asia. Selvästi vähemmälle huomiolle on jäänyt sellaisen oppimisen ja kasvamisen pohtiminen, joka ei näytty konkreettisina tekoina. Toimittajien kommentista käy ilmi myös se, että journalistien katsantokanta kansalaislähtöisyyteen on kuitenkin ensi sijassa ammatillinen eli journalistinen ja aktivoimisen näkökulma on vasta toissijainen. Toimittajat siis mieltävät kansalaisjournalismin ennen muuta käytännöllisten työtapojen ja lehtijuttujen kuin kansalaisten kokeman osallisuuden kautta.

"Keikalla xx oli todella ujo ja pakoili kameraa. Häneltä tuli lopulta vain kaksi kysymystä ja niitäkin hän halusi jutun tarkistettuaan siistiä. Mutta itse olin tyytyväinen, koska jutussa oli uutista." (kansalaistoimittaja, Itä-Häme)

Konkreettisissa jutuntekutilanteissa toimittajat ovat kuitenkin kokeneet, että heidän roolinsa on asettua kansalaisen puolelle ja auttaa heitä. Toimittajat voivat siis tehdä journalismia yhä enemmän yhdessä kansalaisten kanssa, ei pelkäänsä kansalaisille. Kansalaislähtöinen journalismi ja sen mukanaan tuomat osallistavat käytännöt tekevät siten toiminnan kautta oppimisen mahdolliseksi.

Vaikka toimittajan tehtävänä on auttaa kansalaisia, haastateltavat huomauttavat, että toimittajan ei tule nousta yhteishankkeissa liian hallitsevaan rooliin. Toimittajan tehtävä ei ole ohjaila tilannetta, vaan antaa tilaa kansalaisille, jotka ovat vaikkapa lähteneet yhdessä toimittajan kanssa haastattelemaan päättäjiä.

"Mä en halunnu missään tapauksessa olla päällepäsmäri siinä, että sitten niinkun jos-sain kohtaa jos tuli hiljainen hetki, et jos niiltä loppu kysymykset, niin sitten oli mun vuoro tulla auttaan. Mut et semmonen, mä yritin ottaa sellasen asenteen, että he on siinä ne, jotka on siinä pääosassa, eikä niin että mä politiikan toimittajan tuun ja jyrään siihen päälle." (toimittaja, Aamulehti)

Kansalaiset oppijan roolissa?

Tässä artikkelissa käsiteltävissä kansalaisjournalismihankkeissa ei ole haastateltu niitä ihmisiä, jotka ovat toimineet yhteistyössä journalistien kanssa. Sen vuoksi pohdimmekin seuraavassa, kuinka toimittajat mieltävät kansalaiset oppijoina.

Toimittajien puheissa toistuu usein ristiriitainen diskurssi, jossa tavalliset ihmiset näyttäytyvät toisaalta rationaalisina kansalaisina, joita tarvitaan mukaan julkiseen keskusteluun, ja toisaalta tunteiden vallassa toimivina "hörhöinä", joiden kanssa toimittajan on mahdotonta työskennellä. Kuka tahansa ei siis kelpaakaan medially kansalaiseksi, vaan kansalaislähtöisessä journalismissa osallistujilta vaaditaan melko paljon.

"Kyllä mä kuvittelisin, että [osallistuminen vaatii] sellasta tietynlaista ensinnä kiinnostusta jo yhteisiin asioihin, jotakin pohjaa siihen, et siis kuitenkin niiltä odotettiin, että niillä on valmius kysellä. Jos sä yhtäkkiä tipautat jonkun tuolta kadulta ministerin eteen, niin ei se välttämättä osaa tehdä siis asiallisia kysymyksiä." (toimittaja, Aamulehti)

Osallistavat hankkeet perustuvat siis ajatukselle, että kansalaisilla on olemassa pinnan alla kytevä, "valmis" tarve osallistua julkiseen keskusteluun. Hankkeissa ei siten välttämättä anneta tarpeeksi tilaa sille, että ihmiset saisivat kehittyä prosessin mukana ja oppia toiminnan kautta. Esittelemisämme tapauksissa ei ehkä olekaan pysähdytty miettimään sitä, mitä kansalaiset todellisuudessa saavat itselleen siitä, että he osallistuvat jutuntekoon. Journalismin tutkimuksen tarjoamasta kehyksestä johtuen kansalaisten osallistumista katsotaan varsin usein tutkimuksessa journalisista näkökulmasta.

Hankkeisiin osallistuneilta ihmisiltä tulisikin jatkossa kysyä, ovatko he osallistumisellaan opineet jotakin joko mediasta tai julkisuudessa toimimisesta. Olisi pohdittava sitä, miksi ihmiset edes haluavat lähteä mukaan vuorovaikutteisiin journalismihankkeisiin ja laittaa oman persoonansa peliin. Jos kansalaisten osallistumisen intressejä pysähdyttäisiin miettimään, voisi yhteistyöstä tulla hedelmällisempää. Tällä tavoin myös kansalaisten mukaan saaminen voisi helpottua, sillä osallistumishaluisten ihmisten löytäminen on molemmissa lehdissä pidetty vaikeana tehtävänä.

Joidenkin aikaisempien tutkimus- ja kokeiluhankkeiden yhteydessä on kuitenkin kysytty myös projekteihin osallistuneiden kansalaisten kokemuksia (ks. esim. Heikkilä 2001, Ahva 2003). Kokeilut, joissa sama kansalaisista koottu keskusteluryhmä on tavannut toisiaan ja toimittajia useaan otteeseen, ovat tuottaneet osallistujille asianosaisuuden tunnetta ja mielihyvää siitä, että he ovat voineet ottaa osaa keskusteluihin, joilla on ollut myös julkista potentiaalia. Keskusteluryhmien antia on pidetty lisäksi opettavaisena. On siis mahdollista, että kansalaisjournalistiset kokeilut voivat edesauttaa niin sanotun kansalaispääoman (*civic capital*, Sirianni & Friedland 2001) muodostumista. Kansalaispääoma muodostuu sellaisista kyvyistä, taidoista ja yhteyksistä, jotka helpottavat kansalaisten kommunikointia sekä yhteisten asioiden ratkaisemista.

Toimittajat ovat huomanneet, että julkiset keskustelutilaisuudet "*valpastuttavat*" ihmisiä. Journalismin mukanaan tuoma julkisuus tuottaa myös legitimaatiota kansalaisten huolille, jotka saattavat usein tuntua varsin pieniltä tai arkipäiväisiltä.

" - Että saadaan niinkun ihmisten näkökul-

mat esille ja ne asiat, koska sitten välillähän se on niin, että jos asiaa ei ole lehdessä, niin sitä ei ole. Se on kuitenkin aika merkittävä kanava nostaa niitä asioita esiin.” (toimittaja, Aamulehti)

Kansalaisten osallistuminen journalistiseen prosessiin voidaan nähdä myös mahdollisena tapana kasvattaa medialukutaitoa ja mediakriittisyyttä. Esimerkiksi osallistuminen julkisiin keskustelutilaisuuksiin tai pienryhmiin avaa mahdollisuuden vilkaista journalistisen prosessin taakse. Osallistujat voivat verrata omaa kokemustaan seuraavan päivän lehtijuttuun, ja tämä puolestaan avaa mahdollisuuden nähdä journalistinen prosessi valintoina ja tarinallistamisena.

Toimittajat eivät usein itsenäisesti pohdi sitä, voivatko tällaiset mediahankkeet opettaa kansalaisia mediakriittisiksi, joten on siten tutkimuksen tehtävänä tuoda yhteiskunnallisen mediakasvatuksen ja mediakriittisyyden näkökulmat mukaan keskusteluun.

Miten verkkomedia voi opettaa?

Verkkomedia tarjoaa journalismia monipuolisemman näkökulman kansalaiskasvatukseen. Suhde mediaan on ollut Mansetori- ja asukasraatihankkeessa kaksitahoinen. Ensinnäkin asukkaat ovat käyttäneet verkkomediaa juttujensa julkaisemisessa ja toimineet itse mediasisältöjen tuottajina. Toisaalta asukkaat ovat olleet valtamedian juttujen kohteita, kun esimerkiksi Tesoman asukasraadista on tehty juttuja paikallislehtiin.

Kuten edellä on tullut esiin, toimittajilla on usein ristiriitainen suhtautuminen tavallisiin ihmisiin journalismin lähteinä. Kansalaiset näyttyvät toimittajille joko järkevästi ajattelevina ihmisiä tai tunnepohjalta toimivina ”hörhöinä”. Kansalaiset pääsevät tiedotusvälineissä näiden ”roolien” lisäksi esiin usein kiistojen yhteydessä: he esiintyvät lehtijutuissa usein joko vihasina tai kohtaloonsa pettyneinä ja passiivisina yksilöinä.

Medialla on valtaa määritellä kansalaisuutta tai sitä, millaisena kansalainen esitetään. Verkko-hankkeisiin osallistuneiden keskusteluissa on käynyt ilmi, että median tapa esittää asukkaat ja viranhaltijat usein toisilleen vastakkaisina ryhmänä on vaikuttanut siihen, että vuorovaikutus koetaan usein hankalaksi. Netissä kansalaiset pääsevät itse vaikuttamaan siihen, millaisena

heidät julkisuudessa esitetään. Verkkomedia muodostaa toki vain yhden osan julkisuudesta, mutta verkossa kansalaistoimijoiden oma määrittelyvalta on laajempi kuin perinteisessä mediassa.

Internet on molemmissa kansalaistapauksissamme toiminut vaihtoehtoisena julkisuuden kanavana. Mansetorin verkkoportaalista on muodostunut vakiintunut vaihtoehtomedia, jonne kansalaiset voivat kirjoittaa itsenäisesti. Internet onkin tarjonnut kansalaisille suoran julkaisemisen kanavan, jonka kautta toimiessaan he voivat ohittaa valtamedian perinteiset toimintatavat (Gillmor 2004; Coleman 2001).

Verkon avulla paikalliset kaupunginosat ovat Tampereella saaneet enemmän julkisuutta alueelleen. Kaupunginosien kotisivut ovat toimineet myös tiedotuskanavana, jossa on käsitelty alueen ajankohtaisia asioita, kysymyksiä tai ongelmia, kuten vaikkapa uhkaa terveyskeskuksen lopettamisesta Tesoman lähiössä. Mansemedian verkkolehdestä kaupunkilaiset ovat voineet nostaa esiin laajempia, koko Tamperetta koskevia aiheita ja uutisia. Mansemediaan on kirjoitettu juttuja myös pienistä tapahtumista, jotka ainakin Mansetorilla toimivien asukkaiden mielestä usein jäävät alueen valtalehdeltä, Aamulehdeltä, huomioimatta.

Verkon potentiaali onkin siinä, että se voi opettaa kansalaisille, että on olemassa vasta- tai vaihtoehtojulkisuuksia valtamedian luoman julkisuuden lisäksi. Kansalaiset voivat itse luoda näitä vastajulkisuuksia, joissa pääsevät toimimaan määrittelemissään rajoissa ja kehyksissä.

Mansetori ja erityisesti Mansefoorumin osasto ovat olleet kaupunkilaisille selkeästi vaikutuskanava. Mansefoorumi suuntautui ”poliittisemmin” kuin muut Mansetorin osiot, ja siellä nostettiin esiin ajankohtaisia kiistoja, kuten 1990-luvun lopussa Koskenniskan siltahanke ja vuosina 2003–2004 kiista Tampereen keskustassa sijaitsevan vanhan värjäämörakennuksen purkamisesta. Koskenniskan sillan tapauksessa kaupunkilaiset hyödynsivät uutta viestintäteknikkaa luovasti, jotta pystyivät vaikuttamaan suunnitteluprosessiin (esim. Bamberg 2005). Verkkosivuilla julkaistiin muun muassa vaihtoehtoisia kuvasommitelmia.

Verkkomedia voi siis opettaa tai kasvattaa ihmisiä omaehtoiseen toimintaan. Hyödyntämällä uutta viestintäteknologiaa kansalaiset voivat huomata eri tapoja vaikuttaa. Kuten Koskennis-

kan siltakiistakin osoittaa, asukkaiden toiminnalla verkossa oli lopulta merkitystä, kun kaupunki päätti jättää sillan rakentamatta.

Esittelemämme hankkeet ovat myös olleet valtamedian juttujen kohteena. Asukasraatilaiset suhtautuivat mediaan myönteisesti, mutta median rooli raatilaisten puheissa muuttui kuitenkin hieman prosessin myötä. Alussa raatilaisten näkivät mediajulkisuuden lähinnä raadin perustamisesta tiedottamisen ja imagorakennusprosessin osana. Hankkeen seurauksena raatilaisten perustivat Tesoma-seuran. Tämän jälkeen median rooliksi muotoutui seuran näkemysten tuominen julkisuuteen.

”Aktiivisesti ollaan Tesoma-seurasta oltu yhteydessä lehteen, mutta ei ihan pelkästään sen takia, että täytyy saada julkisuutta sen takia, että saadaan äänemme kuuluviin, vaan se on enemmän jo sellasta niin kun tarveperusteella, on selkeesti joku asia, josta me halutaan tuoda julkiseen keskusteluun asioita ja kysellä mielipiteitä, mutta se ei enää [ole] kaikilta osin sitä imagokampanjaa.” (asukasraatilaisten)

Raatilaisten olivat kiinnostuneita siitä, millainen kuva asukasraadista nousi esiin julkisuudessa. He kävivät kokouksissaan läpi ne tiedotusvälineiden jutut, joissa raatilaista oli esiintynyt. Kokouksissa pohdittiin esimerkiksi, mitä jutuissa nostettiin esiin, ketkä pääsivät ääneen, mitkä asiat jäivät jutun ulkopuolelle ja mistä syystä. Raatilaisten tavassa käydä läpi juttuja voidaankin löytää merkkejä mediakriittisyyden tai medialukutaidon kasvusta.

”Yritin sanoa tossakin kohtaa, että niistä lampuista ynnä muista liikennemerkeistä, niin ettei me syyllistyttäs tähän, ettei raati olis syyllistynyt tähän, niin oli just tää tällanen kaidejuttu [viittaa lehtijuttuun AL 27.9.02, jossa asukasraatilaiset valittamassa koulun huonokuntoisesta kaiteesta], että asukasraadin jäsenten – niin tota Tesoma-järven koulun kaide kertoo kaupungin rahanjaon vinoutumisesta, niin tota tämän kaltaiset mielipiteet ei varmaan ollu raadille mitenkään eduksi.” (asukasraatilaisten)

Mansemedian osasto on erottunut valtamediasta erityisesti juttujen näkökulmien perusteella (Martikainen 2004, 104). Vaikka osa jutuista on

alueiden uutisjuttuja, suuri osa teksteistä käsittelee kuitenkin alueen tapahtumia, kiinnostavia henkilöitä tai kirjoittajien omaa elämää niin kolumnien, pakinoiden, tarinoiden kuin runojen muodossa.

Verkko onkin mahdollistanut ja opettanut kansalaisille julkista ilmaisua. Kansalaiskasvatuksen rajoja ei kannata ajatella kovin tiukkoina. Mansemedian monipuoliset jutut osoittavat, että julkisuudessa toimiminen voi olla vaikkapa asian ilmaisua runomuodossa. Kansalaiskasvatus tulkitaan helposti kovin vakavasti. Kansalaiseksi kasvaminen voi kuitenkin tapahtua myös kevyemmin ja kulttuurin keinoin.

Kansalaistaitojen oppimista verkkohankkeissa

Tässä esiteltujen kansalaislähtöisten verkkohankkeiden tavoitteena ei ole suoranaisesti ollut kansalaisten kasvattaminen. Mansetorin yhtenä pää-tavoitteena oli esimerkiksi pyrkiä lisäämään asukkaiden ja päätöksentekijöiden välistä vuorovai- kutusta ja julkista keskustelua. Tesoman asukasraadissa taas haluttiin ideoida uusia verkko-osallistumisen välineitä ja etsiä toimivia paikallisen osallistumisen tapoja. Aikuiskasvatuksen näkökulmaan on alettu kiinnittää enemmän huomiota vasta viime vuosina, kun keskustelu mediakasvatuksesta on noussut vahvasti esille.

Molemmissa tapauksissa voidaan havaita toimijoiden oppimista sekä yksilöiden että yhteisöjen tasolla. Ymmärrämme oppimisen sosiaalisen pääoman ja kansalaistaitojen kehittymisenä. Kansalaistaidoilla tarkoitamme esimerkiksi vuorovai- kutus-, esiintymis- ja tietotekniikkataitoja sekä valmiuksia ja rohkeutta toimia julkisesti ja olla yhteyksissä toimituksiin tai kaupungin hallintoon.

Näissä hankkeissa kansalaisten julkinen toimintakyky on kehittynyt. Hankkeisiin osallistuneet asukkaat ovat oppineet tuntemaan viranhaltijoita ja hallinnon toimintaa. He tietävät nyt paremmin miten hallintoa kannattaa lähestyä ja kehen ottaa yhteyttä. Toimijat myös huomasivat, miten suuri merkitys on hyvin pohdituilla ja perustelluilla ja selkeästi esitetyillä ehdotuksilla. Myös yhteisöllisestä oppimisesta voidaan löytää viitteitä, kun esimerkiksi Mansetorin asukas-toimijat ovat levittäneet oppimiaan tietotekniikkataitoja ja -tietoja muille asukkaille (vrt. Kurki 2000).

Kansalaisten oppiminen on tapahtunut vähitellen ja tekemisen kautta. Medialukutaidon kehittäminen tai mediakriittisyys eivät olleet alkusi konkreettisesti esillä, mutta jälkeinpäin hankkeita arvioitaessa niistäkin voi nähdä selkeitä viitteitä. Yhtenä tärkeänä tekijänä hankkeisiin osallistuneiden kansalaisten kasvamisessa on ollut hallinnollinen, yliopiston ja kaupungin tarjoama tuki. Yliopiston tuen avulla osallistujille voitiin opettaa teknisiä taitoja sekä hankkia yhteiskäyttöön tarkoitettuja tietokoneita.

Lopuksi

Voidaanko siis sanoa, että media on toiminut kansalaiskasvattajan roolissa esittelemissämme tapauksissa? Kansalaisjournalistisissa hankkeissa toimittajat ovat kokeneet journalismin roolin kahjalaisena. Toisaalta on edelleen painotettu journalismin tiedonvälitystehtävää, mutta toisaalta on tunnustettu journalismin merkittävä rooli kansalaisten aktivoimisessa. Toimittajat ovat kokeneet, että osallistavien hankkeiden ja julkisuudessa toimimisen kautta ihmiset voisivat omaksua aktiivisen kansalaisosallistumisen malleja. Varsin usein kasvatuksellinen näkökulma kuitenkin jää ammatillisten tavoitteiden jalkoihin: käytännössä hyvän jutun kirjoittaminen tai uutisen metsästäminen ovat nousseet aktivoimista tärkeämmäksi tavoitteeksi. Ideaalisella tasolla kansalaisjournalismin potentiaalia kansalaisten aktivoimisessa pidetään kuitenkin tärkeänä.

Mediahankkeisiin osallistuneiden kansalaisten asema oppijoina on jäänyt sanomalehtihankkeissa yllättävän vähälle huomiolle. Lukijoiden ja toimittajien yhteistyötä pidetään tärkeänä ja tavoiteltavana, mutta hankkeissa ei ole useinkaan pysähtytty miettimään kansalaisten osallistumista oppimisen näkökulmasta, sillä journalistisiin projekteihin osallistuminen itsessään vaatii tiettyjä kansalaistaitoja. Alustavat tutkimustulokset suomalaisten sanomalehtien kansalaislähtöisestä otteesta kertovat, että kansalaisia suuremmissa oppijan roolissa ovat olleet toimittajat itse. Toimittajat ovat kokeneet uudenlaiset jutuntekotavat työläiksi mutta palkitseviksi. Toimituksessa on huomattu, että uusien työskentelymetodien omaksuminen on hidasta ja että vanhat rutiinit pysyvät tiukassa. Silti kansalaislähtöisiä jutuntekotapoja edelleen kehitetään ja opetellaan.

Kansalaislähtöisissä verkkohankkeissa median rooli kasvattajana näyttäytyy eri tavalla kuin

kansalaisjournalistisissa esimerkeissä. Verkkohankkeissa asukkaat ovat hyödyntäneet verkko-mediaa omaehtoisen toimintansa välineenä, kun taas kansalaisjournalistisissa hankkeissa kontrolli on ollut lehdeillä. Verkkohankkeissa yhteydet toimituksiin ja esiintymiset mediassa ovat kuitenkin opettaneet kansalaisille median toimintatapoja ja tuoneet näkyväksi niitä reunaehtoja, joissa journalistit työskentelevät.

Kansalaisten tekemät verkkosisällöt eroavat journalistisista sisällöistä usein juttujen näkökulmien, aiheiden ja vakavuuden perusteella. Esimerkiksi Mansetorilla kirjoittajat voivat kertoa omasta elämästään ja arkipäivän asioista, jotka ovat monesti kevyempiä aiheita kuin journalismissa, jonka toimintaa ohjaa tiedonvälitystehtävä. Vaikka suuri osa Mansetorin jutuista ei sisällä vaikuttamaan pyrkivää sanomaa, asukkaat kuitenkin tiedostavat verkon mahdollisuuden vaikuttamisen kanavana ja ovat valmiita hyödyntämään sitä tarvittaessa.

Verkkohankkeiden merkitys kasvattajana on noussut esiin oikeastaan vasta hankkeiden arvioinnissa jälkeinpäin. Hankkeiden toiminta-aikana on keskitytty enemmän konkreettisten tietotekniikan käyttötaitojen ja -valmiuksien tukemiseen kuin aktiivisen kansalaisuuden muihin aspekteihin. Kansalaisuuteen kasvaminen on tapahtunutkin prosessissa varsinaisen toiminnan rinnalla.

Median roolia eräänlaisena kasvattajana ja valistuksellisen perinteen jatkajana on toki pohdittu etenkin lasten ja nuorten mediakasvatuksessa, mutta aikuisten osallistumisen hahmottaminen oppimisen näkökulmasta on ollut vähäistä. Tutkimuksen eräänä haasteena onkin mielestämme kääntymisen journalismin tai verkkomedian käytännöistä kohti kansalaisten kokemuksia.

Viitteet

1. Kansalaislähtöistä journalismia käsittelevät osuudet pohjautuvat Laura Ruusunoksen väitöskirjahankkeeseen, eli haastatteluihin ja havaintoihin, joita hän on tehnyt Aamulehden ja Itä-Hämeen toimituksissa vuosina 2004–2006. Työ on vielä kesken, joten tässä artikkelissa esitetyt tulokset ovat alustavia. Kansalaislähtöistä verkko-vaikuttamista käsittelevät osuudet pohjautuvat hankkeisiin, joissa Pauliina Lehtonen on ollut mukana vuosina 2002–2006. Hankkeet muo-

dostavat osan Lehtosen väitöskirjasta. Aineistona on haastatteluja, kyselyjä sekä toimintatutkimuksella hankittua materiaalia.

2. <http://mansetori.uta.fi>

3. Mansetoriin liittyneet tutkimusprojektit päättyivät vuonna 2004, jonka jälkeen sivustoa on ylläpidetty Tampereen kaupungin rahoituksella. Syksyllä 2006 Mansetori siirtyy kokonaan kaupungin ylläpidettäväksi, jotta sivuston jatkuvuus voitaisiin turvata.

4. <http://mansetori.uta.fi/aiheita-vanha/tesoman-raati/>

Lähteet

- Ahva, L. (2003). *Kohti keskustelevaa journalismia. Kansalaisjournalismin kokeilua, kritiikkiä ja arviointia*. Tiedotusopin pro gradu. Tampereen yliopisto, julkaisusarja A.
- Bamberg, J. (2005). Internet julkisena toimintatilana. Osallistuvaa verkon käyttöä paikallisessa ympäristökiistassa. *Tiedotustutkimus* 3/2005, 3–15.
- Bäcklund, P. (toim.) (2003). *Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimau-nula*. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Coleman, S. (2001). The Transformation of Citizenship? Teoksessa B. Axford & R. Huggins (eds.) *New Media and Politics*. Sage. s. 109–126.
- Gillmor, Dan (2004). *We the media. Grassroots journalism by the people, for the people*. O'Reilly Media.
- Heikkilä, H. (2001). *Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*. Tiedotusopin väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Heinonen, A. & Mäkinen, M. & Ridell, S. & Martikainen, A. & Halttu, M. & Sirkkunen, E. (2000) *Verkkotorilla, Internet kansalaisviestinnän ja paikallisen julkisuuden tilana*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja C32/2000.
- Kurki, L. (2000). *Sosiokulttuurinen innostaminen*. Vastapaino.
- Martikainen, A. (2004). Kaupunginosakirjeenvaihtajat: yhdessä tekemällä verkkokirjoittajiksi. Teoksessa Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) 2004. *Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja B44/2004, 93–126.
- Rosen, J. (1999). The Action of the Idea. Public Journalism in Built Form. Teoksessa Glasser, Theodore L. (toim.) *The Idea of Public Journalism*. The Guilford Press. 21–48.
- Sirianni, C. & Friedland, L. (2001). *Civic Innovation in America. Community Empowerment, Public Policy and the Movement for Civic Renewal*. University of California Press.
- Sirkkunen, E. & Kotilainen, S. (toim.) (2004). *Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja B44/2004.